

منطقه سبز

پیش‌نیازهای حضور کودکان در فضای مجازی

سید میثم موسوی
تصویرگر

سمیه رزبان
دانشجوی دکترای رشته تکنولوژی
آموزشی

فاطمه جنیدی جعفری
دانشجوی دکترای رشته تکنولوژی
آموزشی

اشاره

فضای مجازی برای کودکان دیگر تنها یک ابزار نیست، بلکه بخشی اجتناب‌ناپذیر از سبک زندگی آن‌هاست. بسیاری از کودکان هر روز بخشی از زمان خود را در فضای مجازی سپری می‌کنند و هر روز بر تعداد افرادی که به تلفن همراه و رایانک (تبلت) دسترسی دارند، افزوده می‌شود. ابزارهای دیجیتال شیوه‌های آموزش و یادگیری، برقراری ارتباط، اوقات فراغت و تعامل در جامعه را بسیار متحول کرده‌اند. فضای مجازی ظرفیت‌های خوبی برای آموزش، خلاقیت و تعاملات اجتماعی ایجاد کرده است. سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD) بیان می‌کند که ۶۵ درصد از کودکان امروزی مشاغلی خواهند داشت که هنوز اختراع نشده‌اند [۱] و ما حتی اسم آن‌ها را نشنیده‌ایم. بنابراین استفاده از ظرفیت‌های فضای مجازی برای یادگیری مهارت‌های جدید و کسب مشاغل آینده ضروری به نظر می‌رسد. اما در عین حال نباید از مخاطرات اینترنت نیز غافل شویم. فضای مجازی می‌تواند مکانی باشد که در آن کودکان با خطراتی مانند آزار و اذیت رایانه‌ای (سایبری) و نقض حریم خصوصی مواجه شوند یا در معرض تبلیغات نامناسب قرار گیرند [۲]. این خطرات به‌ویژه پس از شیوع کرونا، با افزایش زمان استفاده از ابزارهای دیجیتال، تشدید شده‌اند.

۱. سواد دیجیتال خود را تقویت کنیم.

طبق آخرین بررسی‌ها، یونسکو «سواد دیجیتال» را این‌گونه تعریف می‌کند [۳]: «سواد دیجیتال به توانایی دسترسی، مدیریت، فهم، یکپارچه‌سازی، ارتباط، ارزیابی و ایجاد اطلاعات، به‌صورت ایمن و مناسب از طریق فناوری‌های دیجیتال گفته می‌شود. سواد دیجیتال شامل شایستگی‌هایی است که به‌عنوان سواد رایانه، سواد فناوری اطلاعات و ارتباطات، سواد اطلاعاتی و سواد رسانه‌ای از آن‌ها یاد می‌شود.» امروزه بسیاری از مؤسسات بین‌المللی چارچوب‌ها و استانداردهایی در زمینه سواد دیجیتال و سواد رسانه تدوین و برخی مدرسه‌های پیشرو نیز شایستگی‌های سواد دیجیتال را با موضوعات درسی خود تلفیق می‌کنند.

چطور می‌توانیم پیش‌نیازهای حضور کودکان در دنیای مجازی را فراهم کنیم؟

آزادی و تنوع موجود در فضای مجازی آن را به فضایی بسیار جذاب برای کودکان در سنین گوناگون تبدیل کرده است. در این فضا همیشه چیزی برای تماشا و شخصی برای برقراری ارتباط وجود دارد. لذا ایجاد زمینه‌هایی برای استفاده ایمن و مؤثر از فضای برخط حیاتی است. این امر صرفاً به معنای محدود کردن استفاده کودکان از فضای مجازی نیست، بلکه به معنای کمک به کودکان برای درک خطرات احتمالی ناشی از کاربرد اینترنت و آموزش نحوه محافظت از خود در فضای برخط است. در ادامه راهکارهایی را برای فراهم کردن پیش‌نیازهای کودکان در فضای مجازی مرور می‌کنیم:

نگران‌اند. تصمیم‌گیری درست و منطقی در مورد این مسائل مستلزم آن است که معلمان و والدین به سطحی از سواد دیجیتال دست یابند.

۲. همواره راه را برای بیان احساسات کودک باز نگه دارید.

معلمان و والدین برای کمک به کودکان همواره باید با احساسات و نیازهای روانی کودکان مرتبط شوند. این به معنای خلق کیفیتی از ارتباط همدلانه با کودک است که در هر موقعیتی مرجع امن کودک برای شنیدن احساسات او از جمله ترس، خشم، خوش حالی و تنفر باشند. بسیاری اوقات فقط حضور داشتن و شنونده بودن، بدون برچسب‌زنی و قضاوتگری، مؤثر خواهد بود (رحیمیان، ۱۳۹۹).

این شاید بهترین اقدام پیشگیرانه برای اطمینان از ایمن بودن کودکان در دنیای مجازی است. کودکان باید اطمینان حاصل کنند که هر زمان در فضای مجازی احساس

تجربه نشان داده است، برای توانمندسازی شهروندان، رویکردهای آموزشی و پرورشی مؤثرتر از اقدامات سلبی و قهری هستند. بنابراین، اتخاذ چنین رویکردی برای محافظت از کودکان در برابر خطرات فضای مجازی نیز مؤثر خواهد بود. درباره کاربرد ابزارهای دیجیتال توسط کودکان سؤالات بسیاری برای والدین و معلمان مطرح است. آیا باید نگران کودکان باشیم؟ در روز چند ساعت به کودک اجازه استفاده از صفحات نمایشی را بدهیم؟ بهترین برنامه‌های آموزشی کدام‌ها هستند؟ آیا باید فرزندانم را در مدرسه فناوری محور ثبت‌نام کنم؟ آیا کودکان باید کدنویسی یاد بگیرند؟ آیا انتشار عکس فرزندانم در شبکه‌های اجتماعی درست است؟ با توجه به چنین بلا تکلیفی‌هایی، برخی از والدین و معلمان استفاده از فناوری‌ها، بازی‌ها و دستگاه‌های مبتنی بر صفحه نمایش را محدود یا ممنوع کرده‌اند؛ زیرا درباره تأثیرات منفی آن‌ها بر سلامت روانی و اجتماعی کودکان

نامنی کردند یا مرتکب اشتباهی شدند، می‌توانند بلافاصله برای کمک به معلم یا والدین مراجعه کنند. با کودکان در مورد تجربه‌ها و احساساتشان در هنگام کار با اینترنت صحبت کنید. این کار نه تنها آن‌ها را به درک بهتری از خطرات مرتبط با فضای مجازی می‌رساند، بلکه تشویقشان می‌کند هر زمان که در تردید (یا مشکل) هستند، بدون ترس از قضاوت یا انتقاد به سراغ ما بیایند. اگر کودکان عادت داشته باشند در مورد مشکلات کوچک به ما مراجعه کنند، احتمالاً در مورد مسائل بزرگ‌تری که ممکن است پیش بیاید نیز با ما صحبت خواهند کرد.

۳. بستری را برای رشد خودتنظیمی کودکان فراهم کنیم.

ایجاد شیوه‌های ساده و قابل اجرا برای خودتنظیمی کودکان در خانه، راهکار مؤثری برای تنظیم استفاده آنان از فضای برخط است. برای مثال، کودکان را تشویق کنید هنگام استفاده از اینترنت از زمان سنج استفاده کنند. اگر از زمان سنج برای انجام تکالیف مدرسه استفاده می‌کنند، می‌توان آن را طوری تنظیم کرد که در نیمه زمان تعیین شده زنگ بزند تا به کودک کمک کند وقت را هدر نهد و متمرکز و مفید برای اتمام کار خود از اینترنت بهره ببرد. از زمان سنج می‌توان برای اهداف سرگرمی در فضای برخط نیز استفاده کرد. در این باره باید در مورد مدت معقول برخط بودن با کودک به توافق برسیم. امروزه ابزارهای متنوع دیگری نیز برای کمک به مدیریت کاربرد فناوری در دسترس هستند که کسب اطلاعات و مهارت درباره آن‌ها می‌تواند در تنظیم فعالیت‌های کودک مؤثر واقع شود.

۴. کودکان را از خطرات احتمالی فضای مجازی آگاه کنیم.

شایع‌ترین خطر فضای مجازی «آزار و اذیت رایانه‌ای» است. داده‌های کنونی نشان می‌دهند، مشارکت در وبگاه‌های شبکه‌های اجتماعی، کودکان را بیشتر در معرض خطر آزار و اذیت برخط قرار می‌دهد. این موضوع می‌تواند پیامدهای روانی اجتماعی عمیقی از جمله افسردگی، اضطراب، انزوای شدید و در موارد شدیدتر خودکشی در پی داشته باشد. یکی دیگر از مخاطرات فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان، ارسال و دریافت تصویرها و مطالب غیراخلاقی جنسی از طریق تلفن همراه، رایانه یا سایر دستگاه‌های دیجیتال است. بسیاری از این تصویرها به سرعت از طریق تلفن‌های همراه یا اینترنت توزیع می‌شوند [۵]. مجرمان جنسی از طریق رخ‌نما (پروفایل)‌های شبکه‌های اجتماعی و انجمن‌های بازی‌های

برخط دسترسی راحت‌تری به کودکان پیدا کرده‌اند. آگاه کردن کودکان از چنین مخاطراتی در فضای مجازی، مستلزم آگاهی والدین و معلمان و دغدغه‌سازی نسبت به حفظ امنیت و حریم خصوصی در فضای مجازی است. طبق تحقیقات، میزان تأثیر رسانه‌ها در موقعیت‌های گوناگون با چندین عامل دیگر مانند شخصیت، نگرش، شرایط اجتماعی و خانوادگی، و رشد شناختی و عاطفی کودکان مرتبط است. افراد ممکن است به یک محتوا واکنش‌های متفاوت نشان دهند [۶].

۵. برای کودکان الگوی مناسبی باشیم.

برای رفتاری که انتظار دارید از کودک ببینید، از قبل الگوسازی کنید. حتی اگر کودکان هنوز وارد ارتباطات برخط نشده‌اند، از رفتارهای والدین و بزرگسالان مرجع خود الگوبرداری می‌کنند. برای مثال، با پرسیدن سؤال از کودک و کسب رضایت از او برای ارسال تصویر او در شبکه‌های اجتماعی، اهمیت اشتراک‌گذاری تصویر با رضایت افراد را به او نشان دهید. اغلب والدین و بزرگسالان الگوی مناسبی در زمینه استفاده از ابزارهای دیجیتال نیستند. مثلاً وقتی کودک با آن‌ها صحبت می‌کند، وقتی در رختخواب هستند، یا زمانی که مشغول صرف غذا هستند نیز از گوشی همراه استفاده می‌کنند.

۶. با مشارکت کودکان قوانین مشخصی وضع کنیم.

والدین و مراقبان کودک علاوه بر اینکه با عملکرد خود در مواجهه با فناوری و فضای مجازی برای کودکان الگوسازی می‌کنند، باید در مورد نوع فناوری‌های مورد استفاده، نوع فعالیت‌های برخط، برنامه‌های قابل قبول و میزان استفاده از ابزارهای دیجیتال نیز تصمیم بگیرند [۷]. برای استفاده مسئولانه کودک از فناوری و فضای مجازی وضع قوانین شفاف و قابل اجرا از جانب بزرگسالان ضروری به نظر می‌رسد. بهتر است کودکان در تعیین این قوانین مشارکت فعال داشته باشند. اگر کودکان قوانین را خشک و تحمیلی بدانند، یا صرفاً از جانب بزرگسالان درخواست‌های آمرانه دریافت کنند، احتمالاً به این قوانین و درخواست‌ها متعهد نخواهند بود. اما اگر این قوانین طی گفت‌وگوهایی سالم و همدلانه و با در نظر گرفتن نیازهای عاطفی و روانی کودک وضع شوند، کودک در مورد آن‌ها تأمل می‌کند و احساس تعهد بیشتری خواهد داشت. ممکن است بخواهید روزهای خاصی (مثلاً روزهای مدرسه) را به عنوان روزهای «بدون صفحه نمایش» تعیین کنید. یا ممکن است تصمیم بگیرید که یک روز را به عنوان «روز بدون فناوری» داشته باشید که در آن همه وسایل دیجیتال خاموش بمانند. تعیین این قوانین نسبت به شرایط و نیازها در هر محیط متفاوت است [۴].

جمع‌بندی

فضای مجازی با وجود ظرفیت‌های بالقوه توانمندسازی و کسب مهارت‌های لازم برای قرن حاضر، مخاطراتی نیز در بردارد. به‌طور طبیعی، کودکان در برابر این خطرات آسیب‌پذیرترند. بنابراین ضروری است در جهت توانمندسازی آن‌ها در این فضا تدابیری اندیشیده شود که بتوانند فعالانه و با نگاهی تحلیلی انبوه اطلاعات موجود را شناسایی و بازیابی کنند، با دیگران از طریق ابزارهای برخط تعامل مؤثر داشته باشند، محتوای جدید تولید کنند، به‌طور ایمن و پایدار فعالیت کنند و توانایی استفاده خلاقانه از فناوری را کسب کنند. شواهد نشان می‌دهند، در سال‌های آینده همه نسل‌ها به‌طور روزافزون درگیر کار با فناوری‌های دیجیتال و فضای مجازی خواهند شد. بنابراین، کسب آمادگی و آگاهی از اقتضات عصر دیجیتال می‌تواند به ایجاد محیطی غنی و ایمن برای کودکان منجر شود.

منابع

۱. رحیمیان، کامران. (۱۳۹۹). آموزش محبت‌آمیز کودکان. اختران. تهران.
2. OECD, "Digital Economy : Innovation , Growth and Social Prosperity," no. June, pp. 21–24, 2016.
3. J. Byrne and P. Burton, "Children as Internet users: how can evidence better inform policy debate?," J. Cyber Policy, vol. 2, no. 1, pp. 39–52, 2017, doi: 10.1080/23738871.2017.1291698.
4. F. Nascimbeni and S. Vosloo, "Digital Literacy for Children: Exploring Definitions and Frameworks," Unesco, no. 01, pp. 1–49, 2019, doi: 10.13140/RG.2.2.33394.94407.
5. A. T. Wise, "Helping our kids navigate cyberbullying," Media Smart, 2018, [Online]. Available: http://mediasmarts.ca/sites/mediasmarts/files/guides/navigating_cyberbullying_guide.pdf
6. G. S. O'Keeffe et al., "Clinical report - The impact of social media on children, adolescents, and families," Pediatrics, vol. 127, no. 4, pp. 800–804, 2011, doi: 10.1542/peds.2011-0054.
7. T. Milosevic, N. N. Bhroin, K. Ólafsson, E. Staksrud, and S. Wachs, "Time spent online and children's self-reported life satisfaction in Norway: The socio-ecological perspective," New Media & Soc., vol. 0, no. 0, p. 14614448221082652, doi: 10.1177/14614448221082651.
8. M. Romero, "Digital literacy for parents of the 21st century children," eLearning Pap., no. May, pp. 32–40, 2014.
9. E. Pollarolo, I. Størksen, T. H. Skarstein, and N. Kucirkova, "Children's critical thinking skills: perceptions of Norwegian early childhood educators," Eur. Early Child. Educ. Res. J., vol. 0, no. 0, pp. 1–13, 2022, doi: 10.1080/1350293X.2022.2081349.

لینک مرتبط:

5 Internet Safety Tips for Kids:

<https://www.youtube.com/watch?v=X9Htg8V3eik>

توصیه‌های یونیسف درباره محافظت از فرزندان در فضای مجازی:

<https://www.aparat.com/v/EOfwx>

۷. تفکر انتقادی را در کودکان تقویت کنیم.

هرچند که برای کنترل و نظارت بر فعالیت‌های کودک در فضای مجازی ابزارهایی وجود دارند، اما به نظر می‌رسد پایدارترین راه‌حل این است که کودکان «مهارت تفکر انتقادی» داشته باشند. فیلترها و ابزارهای کنترل ممکن است در سنین پایین مؤثر واقع شوند، اما در سنین بالاتر، وقتی بچه‌ها شروع به کاوش در فضای مجازی می‌کنند و درگیر شبکه‌های اجتماعی و بازی‌های چندنفره می‌شوند، این ابزارها باید بخش کوچکی از راهبرد ما باشند. یکی از بهترین راه‌ها برای ایمن‌نگه‌داشتن کودکان و نوجوانان در فضای مجازی، آموزش مهارت‌های تفکر انتقادی از سنین پایین برای استفاده مؤثر و مسئولانه از ابزارهای دیجیتال است. کودکان می‌توانند از همان ابتدا یادگیری تفکر انتقادی را شروع کنند. در واقع، تحقیقات جدید نشان می‌دهند، افراد می‌توانند در سنین بسیار پایین منطقی فکر کنند و حتی قبل از شروع به حرف‌زدن استدلال کنند [۸].

۸. حقوق کودکان را به آن‌ها آموزش دهیم.

ضروری است به کودکان آموزش داده شود چگونه رفتارشان در فضای مجازی بر حریم خصوصی‌شان تأثیر می‌گذارد. بزرگ‌سالان می‌توانند با رفتارهای خود در موقعیت‌های گوناگون به‌صورت غیرمستقیم حقوق کودکان در فضای مجازی را به آن‌ها بیاموزند. مثلاً والدین زمانی که می‌خواهند تصویر کودک را برای پدر بزرگ و مادر بزرگ بفرستند، از همان سنین پایین ابتدا از کودک اجازه بگیرند. با این رفتار کودک متوجه می‌شود دیگران این حق را ندارند که بدون اجازه او اطلاعات و تصویرش را به اشتراک بگذارند.

برای کسب اطلاعات
بیشتر، رمزینه‌را
پوش کنید.